

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Наталії Ярославівни Лужецької

на тему «Терміни-політоніми в націософському дискурсі Івана Франка:

лексикографічний та комунікативно-прагматичний аспекти»

(Дрогобич, 2019. 225 с.), подану до захисту на здобуття

наукового ступеня кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.02.01 – українська мова

Сьогодні без перебільшення можна сказати, що постаті такого масштабу, як Іван Франко, визначають розвиток не лише рідної нації, а й світової спільноти. Попри непересічний слід у мистецькій та суспільній думці, І. Франко залишив чималий доробок в царині різних наук, зокрема й у мовознавстві. Але і сама мова творів письменника – видатне явище в історії української літературної мови. Гармонійно поєднавши у високоякісному сплаві попередню культурну традицію і нові елементи мовної системи, письменник збагатив словниковий склад мови, відшліфував її стильові грані. Чимала заслуга І. Франка і в справі збагачення української літературної мови різногалузевою термінологією. Однак політична термінологія в націософському дискурсі письменника-мислителя ще не була предметом монографічних студій. З огляду на це дисертаційна робота Н. Лужецької видається актуальною. Політична термінологія І. Франка потребує фахового аналізу ще й тому, щоб вкотре спростувати стереотипи про «меншовартість» української мови.

Рецензована дисертація пов'язана із науковим напрямом роботи кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Український мовний простір: лінгвосоціокультурний та дидактичний

аспекти». Тему дисертації, як і належить, затвердила наукова координаційна рада «Українська мова» Інституту української мови НАН України.

Відзначимо, що теоретико-методологічну основу дисертації схарактеризовано всебічно. У вступі сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання роботи, висвітлено концепцію дослідження, питання про методи реалізації поставлених завдань. Обґрунтовано наукову новизну, вказано на теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Н. Лужецька декларує: «Попри відомі здобутки лінгвістичної франкіани, комплексна характеристика термінів-політонімів... у націософському дискурсі І. Франка потребує спостережень не лише за їхнім лексикографічним значенням, а й за прагматичним наповненням. Цей аспект відповідно вимагає методологічно іншого, когнітивно-дискурсного вектора аналізу, який заглибить дослідника у сферу націософської думки мислителя...» (с. 15).

Композиція роботи оригінальна. У першому розділі, який, до речі, має невдалу назву («Теоретико-методологічні засади І. Франка...») висвітлено проблему тлумачення поняття «термін», цілісно представлено Франкову теорію сугестії й прагматичний характер політичного терміна; зацентровано на ідеології як джерелі прагматичного ореолу терміна-політоніма. У другому розділі простежено вплив націософського дискурсу мислителя на формування української особистості нового типу – «цілого чоловіка»; проаналізовано взаємодію Франкової «школи політичного думання» і становлення української лінгвополітології; подано оцінку І. Франка політичної мови кінця XIX – початку XX ст. Третій розділ презентує політичну термінолексику письменника, а четвертий розділ відображає формування прагматичного ореолу ключових термінів-політонімів.

Найбільш істотні наукові результати дисертації можна окреслити такими положеннями:

- висвітлено природу (ознаки, значення, функції) політичного терміна в наукових текстах І. Франка;

- обґрунтовано закономірність триєдиного прагматичного (конотативного, імплікативного, емотивного) компонента в значеннєвій структурі терміна-політоніма;

- проаналізовано пізнавальне значення Франкової теорії сугестії в організації комунікативно-прагматичного поля;

- схарактеризовано особливості формування української особистості нового (пасіонарного) типу на етапі націєтворення.

У результаті системної роботи здобувачка одержала такі нові факти:

- сформувала корпус термінів-політонімів, зафіксованих у досліджуваному дискурсі І. Франка;

- розподілила термінологічні одиниці за тематичними групами;

- з опертям на зіставний лексикографічний аналіз простежила історичну тяглість і джерела неологізації політичної термінолексики;

- виявила смисловий потенціал Франкової політичної метафори та виокремила сценарії метафоричної концептуалізації;

- декодувала різнотипні засоби імпліцитності в націософському дискурсі мислителя;

- окреслила прагматичний ореол стрижневих політонімів *народ, нація, поступ*.

Імпонує у рецензованій дисертації те, що Н. Лужецька чітко викладає свою позицію. Зокрема стверджує, що комплексне, динамічне та антропоцентричне дослідження характеру терміна уможлиблює саме дискурс як найважливіша категорія комунікації. Декодування текстового смислу дає змогу увиразнити Франкову візію наукової мови загалом і терміна зокрема, слугує адекватній оцінці історичного внеску вченого-новатора в національний мовно-культурний часопростір, а конкретніше – в національну когнітосферу. Вважаємо за необхідне увиразнити таку тезу із рецензованого дослідження: «Квінтесенцією націософського дискурсу Франка, його

термінологічної практики є творення соборного комунікативно-прагматичного простору українства» (с. 31).

Відображенням новітнього політичного знання є зіставний аналіз Франкового політичного лексикону та «Словаря української мови» за ред. Б. Грінченка, у якому здобувачка виявила цілі номінативно-поняттєві лакуни ще не омовленої української політичної сфери. Завдяки термінологічній практиці І. Франка відбувалось їх інтенсивне освоєння за рахунок: а) однослівних термінів-політонімів – як українських новотворів, так і здебільшого прямих запозичень з інших мов; б) термінів-словосполучень.

Окремого коментаря заслуговує тематична стратифікація політичного лексикону. Політичну термінологію, яка своїм обсягом перевершує всі інші категорії лексики в термінологічній системі Франка, Н. Лужецька класифікує і за функціональними ознаками, і за семантико-поняттєвими. Сформульовано критерії, на основі яких віднесено те чи те слово до політичної лексики. За основу розмежування термінології на тематичні групи слугувала класифікація А. Бурячка. Поділ детальний, лексичні одиниці належно паспортизовані.

Про уважне вивчення джерельного матеріалу дослідницею свідчить чимало фактів. Так, Н. Лужецька зауважує, що виокремлені групи й підгрупи політичної лексики не є замкненими, різко відмежованими: кожна з них містить слова, які за значеннями можуть одночасно належати до двох і більше лексико-тематичних груп і підгруп.

Слід відзначити те, що у дисертаційній роботі, яка, звісно, має свої канони, здобувачці вдалося передати сам дух Франкового дискурсу. Ілюстративний матеріал «спрацьовує» ефективно (увиразнює теоретичні міркування) та ефектно (репрезентує елітарну мовну особистість І. Франка). Здобувачка часто послуговується метафоричними конструкціями (на кшталт *прагматичний ореол стрижневих політонімів; термінознавчі погляди-роздуми перлами (чи «причинками») розсипані і матеріалізовані в різних*

дискурсах; біоритми національного коду чітко прослуховуються і в поетичних творах; «занурення» в підводні течії політичної мови та ін. Чи псують такі метафори науковий виклад? Мабуть, ні. Стиль кожної дисертації передусім залежить від джерельного масиву.

Поціновуємо в роботі виразне структурування матеріалу, логіку викладу. Цьому сприяють рубрикація, виділення тексту шрифтами та ін. Висновки у дисертації переконливі, цілісно представляють результати спостережень авторки. Стверджуємо, що задекларованої у науковій роботі мети Н. Лужецька досягла.

Достовірність й обґрунтованість наукових положень і висновків у дисертації забезпечує багатоаспектний аналіз зібраного матеріалу. Авторську картотеку термінів-політонімів укладено на основі наукових і публіцистичних праць І. Франка, через які лейтмотивом проходить утверджуваний мислителем «ідеал національної самостійності». Вважаємо джерельну базу репрезентативною.

Доказовість висунутих дисертанткою положень – ознака теоретичної значущості роботи. Так, Н. Лужецька доводить, що І. Франко як оригінальний мислитель у своєму націософському дискурсі зробив вагомий внесок у розвиток української політичної думки. «Каменярь українського слова» прагнув витворити саме національну політичну мову, а не інтернаціонально-космополітичний лексикон: «З притаманною для філософа-аналітика історичною далекоглядністю Франко виробив стратегічну націософську концепцію розбудови української наукової мови, зокрема політичної термінології, як загальнонаціонального мовно-культурного явища. Її реалізація вимагала розв'язання історично задаваних проблем методологічного характеру: а) вийти за межі «тісних думок і поглядів,... в додатку ще й дуже тісного апарату наукового»...; б) подолати «спорадичність наших наукових праць, брак в них внутрішнього зв'язку, систематичності»...» (с. 85).

Без сумніву, дисертаційна робота розвиває засадничі положення українського політичного термінознавства, доповнює термінологічний апарат цієї галузі знань. Практичну цінність одержаних результатів наукового дослідження вбачаємо у тому, що вони знайдуть застосування передусім у лексикографії (при укладанні термінологічних словників, зокрема такого потрібного словника наукової мови І. Франка). Матеріали роботи, безперечно, знадобляться фахівцям у сфері політології, філософії, знайдуть застосування у лінгводидактиці вищої школи.

Результати дисертації уже пройшли належну апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Авторські напрацювання викладено у 10 статтях, що опубліковані у провідних фахових виданнях України та у закордонному міжнародному виданні. Підкреслимо, що зміст автореферату й основних положень дисертації є ідентичними.

Висловимо свою думку і щодо перспектив розвитку напрямку досліджень, який обговорюємо. Політична термінологія – відкрита динамічна система. Вона постійно поповнюється новими одиницями. Очевидно, що на сучасному етапі розвитку української літературної мови (в контексті звернення до питомих національних джерел) чимало з уживаних І. Франком політичних термінів заслуговують на повернення.

Далі розглянемо дискусійні моменти та недоліки роботи.

1. У дисертації Н. Лужецька, опираючись на праці науковців, послуговується термінами *мовна особистість*, *комунікативна особистість*, *мовленнєва особистість*. Здобувачка зазначає: «У процесі творення комунікативно-прагматичного поля мовна особистість трансформується в комунікативну, виявляючи себе в трьох параметрах: функціональному, когнітивному, мотиваційному» (с. 49). Вважаємо, що таке додавання різних означень до поняття «особистість» у сучасній лінгвістиці є надлишковим. Суть поняття не змінюється. Тому не треба розхитувати метамову, а варто

користуватися терміном *мовна особистість*, незважаючи на те, у якій науковій парадигмі він функціонує.

2. Наступне зауваження стосується понять «політична лексика» і «політична термінологія», які Н. Лужецька вживає як синонімічні. Необхідно було розмежувати ці поняття. Галузева лексика (у нашому випадку – політична) – це найменування понять із політології, що функціонують у фаховій і нефаховій мові. Галузева лексика у фаховій мові об'єднує терміни галузі, екстрагалузові термінологічні одиниці, термінологізовані загальноновживані лексичні одиниці, а також номенклатуру, професіоналізми, професійні жаргонізми. Отже, поняття «політична термінологія» вужче, ніж «політична лексика».

3. Готові дискутувати зі здобувачкою щодо доцільності зарахування до складу політичного лексикону всієї військової термінолексики (с. 94). Безперечно, до політичної термінології входять екстрагалузові термінологічні одиниці, у тому числі з військової сфери, наприклад, *війна* (пор.: *політична війна*), *ворожнеча* (пор.: *політична ворожнеча*). Але ж військова термінологія у повному складі не входить. Такі лексичні одиниці, як *шолом*, *лук*, *панцир* та ін., не набувають значень, пов'язаних із політикою.

4. Рецензована робота не позбавлена огріхів, що стосуються оформлення використаних у роботі джерел. Як уже усталено у лінгвістичних дослідженнях, покликання на джерельну базу подають у круглих дужках. Н. Лужецька використовує дужки квадратні і круглі. Виходить, що у квадратних дужках вказано і цифри на позначення використаної літератури, і через скорочення джерельну базу, наприклад: [СУМ I, с. 701], (ЕСУМ, 4; 591). А в дужках перед вказівкою на номер сторінки здобувачка ставить, крім традиційної коми, також крапку з комою або ж двокрапку. Тому система покликань потребує уніфікації.

Загалом констатуємо, що рецензована наукова праця Н. Лужецької є комплексним аналізом політичного словника в націософському мовленні Івана Франка. У результаті осмислено новаторство вченого як термінознавця і термінотворця. Це самостійна дослідницька праця, цілісна і завершена.

Дисертація Наталії Ярославівни Лужецької на тему «Терміни-політоніми в націософському дискурсі Івана Франка: лексикографічний та комунікативно-прагматичний аспекти» відповідає чинним вимогам до дисертацій, а її авторка цілком заслуговує наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент – доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри

української мови та методики її навчання

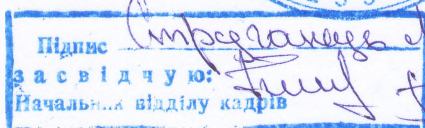
Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка

Л. В. Струганець

12.06.2019 р.

Відгук надійшов до спеуради № 36.053.02

14.06.2019р.

Член секретар спеуради / В.В. Котовка /